

בענין קבורה בארץ ישראל

פ' שמות תשפ"ב

1# בראשית מז - ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת רכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים. ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך. **בראשית נ -** וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד ופקד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם וישקח משה את עצמות יוסף עמו פי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד ופקד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם.

2# בראשית רבה פרשה צו - למה כל האבות תובעין ומחבבין קבורת א"י, א"ר אלעזר דברים בגו, רבי יהושע בן לוי אמר מהו דברים בגו (תהלים קטז) **אתהלך לפני ה' בארצות החיים**, אמרו רבותינו שני דברים בשם רבי חלבו למה האבות מחבבין קבורת א"י **שמתי א"י חיים תחלה בימות המשיח**... ר' חנינא אמר **מי שמת בח"ל ונקבר שם שתי מיתות יש בידו** שכך כתיב (ירמיה כ) **ואתה פשחור וכל ישבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא ושם תמות ושם תקבר**, הוי יש בידו שתי מיתות לפיכך יעקב אומר ליוסף אל נא תקברני במצרים. א"ר סימון א"כ הפסידו הצדיקים שהם קבורים בחוצה לארץ אלא מה הקב"ה עושה, עושה להן מחילות בארץ ועושה אותן כמערות הללו והן מתגלגלין ובאים עד שהם מגיעין לארץ ישראל והקב"ה נותן בהם רוח של חיים והן עומדין מנין שכן כתיב (יחזקאל לז) **הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל ואח"כ ונתתי ריחי בכם וחייתם**, אמר ריש לקיש מקרא מלא הוא שכיון שהן מגיעין לא"י הקב"ה נותן בהם נשמה שנאמר (ישעיה מב) **נותן נשמה לעם עליה**

3# מס' כתובות קיא. - א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא ולר' אלעזר צדיקים שבחוץ לארץ אינם חיים אמר רבי אילעא ע"י גלגול מתקיף לה ר' אבא סלא רבא גלגול לצדיקים צער הוא אמר אביי מחילות נעשות להם בקרקע. (בראשית מז: ל) ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם אמר קרנא דברים בגו יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחוצה לארץ חיים למה הטריח את בניו שמא לא יזכה למחילות כיוצא בדבר אתה אומר (בראשית נ: כה) וישבע יוסף את בני ישראל וגו' א"ר חנינא דברים בגו יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחוצה לארץ חיים למה הטריח את אחיו ארבע מאות פרסה שמא לא יזכה למחילות

4# מס' כתובות קיא. - אמר רב ענן **כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח**, כתיב הכא (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי, וכתיב התם: (דברים לב) וכפר אדמתו עמו.

5# תל' ירושלמי מס' כלאים ט: ג - רבי בר קיריא ורבי לעזר הוון מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהיו באין מחוצה לארץ לארץ. אמר רבי בר קיריא לרבי לעזר **מה הועילו אילו, אני קורא עליהם (ירמי' ב: ז) ונחלתי שמתם לתועבה, בחייכם, ותבאו ותטמאו את ארצי, במיתתכם**. אמר ליה כיון שהן מגיעין לארץ ישראל הן נוטלין גוש עפר ומניחין על ארון דכתיב (דברים לב: מג) וכפר אדמתו עמו

6# בראשית רבה פרשה צו - מעשה ברבי ורבי אליעזר שהיו מהלכין בפילי שחוץ לטבריא ראו ארון של מת שבא מחוצה לארץ להקבר בארץ ישראל, אמר רבי לר' אליעזר מה הועיל זה שיצתה נשמתו בח"ל ובא להקבר בא"י אני קורא עליו (ירמיה ב) **ונחלתי שמתם לתועבה, בחייכם, ותבאו ותטמאו את ארצי, במיתתכם**, א"ל כיון שהוא נקבר בא"י הקב"ה מכפר לו דכתיב (דברים לב) **וכפר אדמתו עמו**

7# זוהר פרשת ויחי רכה: - תמן תנינן מאן דנפק נשמתיה ברשותא אחרא וגופא דיליה אתקבר בארעא קדישא עליה כתיב (ירמיה ב) ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה

8# מס' כתובות קיא. - עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל, נח נפשיה בחוץ לארץ, אתו אמרו ליה לרבי אלעזר, אמר אנת עולא (עמוס ז) על אדמה טמאה תמות! אמרו לו ארונו בא, **אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה**.

9# ספר הכוזרי ב: כב - ואמרו: "כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח", ומשבחים מי שמת בה יותר ממי שנשוא אליה מת, ממה שאמרו "אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה". אבל אמרו במי שהיה יכול לדור בה ולא דר בה וצוה לשאת אותו אליה לאחר מותו: בחייכם ונחלתי שמתם לתועבה, ובמיתתכם ותבאו ותטמאו את ארצי".

#10 רמב"ם הלכות מלכים פרק ה:יא - אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולקין, שנאמר (ישעיהו לג) וְגַל יֵאמֶר שָׁכֵן חֲלִיתִי הָעַם הַיֵּשֵׁב בָּהּ נִשְׂא עֹן, אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא, וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, שנאמר וכפר אדמתו עמו, ובפורענות הוא אומר על אדמה טמאה תמות, ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו, ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם, צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק.

#11 שו"ע יו"ד שסג:א - אין מפנין המת והעצמות, לא מקבר מכובד לקבר מכובד, ולא מקבר בזוי לקבר בזוי, ולא מבזוי למכובד, ואצ"ל ממכובד לבזוי. ובתוך שלו, אפילו ממכובד לבזוי, מותר, שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו. **וכן כדי לקוברו בארץ ישראל, מותר.** ואם נתנוהו שם על מנת לפנותו, מותר בכל ענין... (יש נוהגין לתת מעפר א"י בקבר) (א"ז), (ויש למנהג זה על מה שיסמוכו) (מדרש תנחומא פ' ויחי).

#12 ביאור הגר"א שם - וכן כדי לקוברו בארץ ישראל - ג"כ מטעם הנ"ל דניחא ליה שכל משום כפרה מותר

#13 פתחי תשובה שם ב - כדי לקברו בא"י - עי' בתשובת ר"ל בן חביב סי' ס"ג שכתב דאף אם גילה דעתו בחייו בפירוש דלאו שפיר למיסק מיתנא לארעא דישראל (וכדעת רבי בר קיריא בירושל' סוף כלאים) אפ"ה שרי לבנוהי למיסקיה ומצוה קא עבדי מיהו היכא דפקיד לבניו בפירוש דלא לסקוהו אינו רוצה להפריז על המדה ולהורות לבניו שיעברו על דבריו ע"ש:

#14 שו"ת הר צבי יו"ד סימן רעד - נדרשתי לאשר שאלוני ע"ד האדמו"ר מקרלין זצ"ל שנלב"ע באמריקא והודיעו תיכף שיביאוהו לארץ הקודש, ושוב שמעו שיש שם מערערים שלא להוליך אותו מהעיר שנלב"ע בה. ושאלו אותי דין התורה אם יש איזה איסור בזה, או שיכולים להביאו, או שיש מצוה להביאו. הנה בשו"ע יו"ד (סימן שסג סעיף א) מבואר, דכדי לקוברו בארץ ישראל מותר לפנותו, וזה אפילו בכה"ג שכבר נקבר בלי תנאי, ואם נתנוהו שם ע"מ לפנותו מותר בכל ענין, ואפילו להוליכו לחו"ל. ובשו"ת רלב"ח (סימן סג) כתב דאף אם מגלה בחייו דעתו לאו שפיר למיסק מיתנא לארעא דישראל, אפ"ה שרי לבנוהי למיסקי ומצוה קעבדי. **ובהיות שהמכירים יודעים שהאדמו"ר זצ"ל היתה כל משאת נפשו לדור בירושלם, וכפי שהם יודעים ברור הדבר דניח"ל להקבר בעיה"ק ירושלם, לכן מצוה להביאו ולקוברו בא"י ומי שמעכב יחוש לנפשו שלא יהיה לו חלק בין הגורמים לצערו של אותו צדיק. כן הדין פשוט שמצוה להביאו לארץ ישראל וכל המכבד אר"י יזכה לראות בשמחתה במהרה.**

#15 שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן קנג - בענין פינוי עצמות השר משה מונטיפיורי לארץ ישראל בע"ה ט' סיון תשל"ח מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר יצחק יעקבזאן שליט"א ולכל הרה"ג העומדים בראש הועד לשמירת הבתי עלמין. הנה מרוב הפשיטות לדינא כבר כתבתי שבכהאי גוונא אין להאריך בהוכחות ובטעמים משום שאם נאריך בזה יאמרו אלו שרוצים לפנותם מקבורתם שיש בזה איזה שקלא וטריא ושייד שאיזה רב יתיר שלכן צריך להשיב בקצרה כי **אסור לפנות את עצמות השר משה מונטיפיורי ועצמות אשתו ז"ל מקברם לא רק מצד איסור פינוי המת שהוא ג"כ איסור שמצד זה היה אולי מקום לומר שליכא איסור כשכוונתם לפנותו לא"י, אף שגם זה פשוט וברור ששייד זה רק לבנים שרוצים בטובת אביהם ואמם, אבל לא לאחרים אף אם היה אמת שכוונתם הוא לטובת המת כי מדוע דואגים לטובת מת זה ולא להרבה גאוני עולם וצדיקים וקדושים שבכל המדינות בחו"ל שהם עדיפי מהשר ואשתו שהם רבותינו הקדמונים בין גאוני האשכנזים בין גאוני הספרדים אשר הם רבותינו בין לאשכנזים בין לספרדים ומניחין אותן להשאר בחו"ל וכשיפנו קברי השר ואשתו יהיה כמבזין את כל רבותינו מימות עולם, אבל הא הוא צוה שיקברוהו דוקא בעירו שבחו"ל אף שידע מארץ ישראל, ומרוב רצונו להיות נקבר בעירו שבחו"ל לא בא אף בימיו האחרונים שהיה זקן מופלג להשאר בא"י ולמות שם ולהקבר שם, הרי חזינן שהיה לו טעם גדול ואין לנו הרשות לעבור על צוואתו בשום אופן ואסור לפנותם אפילו לקוברם בא"י. וצריך לבאר לשופטי המדינה כשלא ירצו לשמוע לדין התורה כמו שעברו ומכרו את בית המדרש והבתים שנבנה לבני תורה, שעל זה לא עשה אותן לאפוטרופסים רק שיקיימו מה שצוה להם ולא שיעברו על צוואתו שמסתבר שגם שופטי המדינה לא יתנו להם רשות לזה. והנני ידיד, משה פיינשטיין.**

#16 שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן רז - (ד... השאלה הרביעית והחמישית. אם יש חולקים על עיקר ההעלאה - ואיך נהגו קדמונינו - כבר כתבתי דאפי' לדעת מהרלב"ח דאיכא חולק בחז"ל על עצם ההעלאה מכ"מ כ' שדעת רבותינו רובם ככולם דמצוה איכא בדבר וגם הגאון הקדוש מסאטמר שליט"א בתשובתו שם הגם דאינו נוטה כ"כ לעשות מעשה בזה אבל כ' דאי אפשר לחלוק על פשטות השו"ע דאיכא בזה ענין נשגב אם לא מי שהיה רשע גמור בחייו דלדעתו אסור להעלותו, ואמנם הא ודאי אמת דלא מצינו בשום מקום דיהי' בזה חובה גמורה, אמנם מצוה ודאי איכא אי קעביד לה וכבר ידוע החילוק בין מצוה לחובה עפ"י הש"ס סוטה מ"ד ע"ב - וחולקין ק"ה ע"א.

ה) ואם נהגו קדמונינו בזה הנה בתשובת הרדב"ז בגי' תשובות ס"י תר"א - תשל"ב - ותשמ"א - יראה דזה הי' נהוג פשוט אצלם להעלות מתיהם לירושלים, וכאשר יראה גם בירושלמי שם, איברא **אולי זה דוקא מארצות הסמוכים כמצרים** אשר הי' משכן כבודו של הרדב"ז וכיו"ב כאשר מובא גם בשאר ספרים, **ובתשובת מהר"ם שיק יו"ד ס"י שנ"ד - בענין פיננו למקום אבותיו שיש לו עפ"י הלכה אותו היתר כפינוי לא"י - כ' דשב וא"ת עדיף דאולי כשיפתח הקבר ימצא שם רקבון וגלד ואי אפשר יהי' לקבצו ונמצא שניוול את המת שלא לצורך - והוסיף דלא ראינו ולא שמענו דעשו כזאת** וכעין זה הולכין עפ"י המנהג אתו"ד וכעין זה כ' ג"כ בח"ס יו"ד ס"י שנ"ג דעכשיו נשתנו המנהגים בזה, אלא מחמת אונס.

הנה חומרות רבותינו הגאונים מרן הח"ס והמהר"ם שיק קולא הוא אצלינו דהא סיים הח"ס דמחמת אונס נוהגים גם בזמן הזה, והיות בלא"ה אחרים מעלים משם יש חשש שהגויים יבטלו לגמרי את בית החיים דשם וכיו"ב שארי גזירות, וכן **מדברי המהר"ם שיק לומדי' קולא כיון דעכשיו בזמנינו לוקחים כל צורת הקבר עם העפר באופן שאין חשש ניוול שלא לצורך, וגם ההעלאה הוא ע"י אוירונים ואינו מטולטל זמן רב, עפ"י כל הנ"ל** יראה אעפ"י שמעולם לא פסקתי לחייב את ההעלאה ממש ולא כאלה שרודפים אחריה, אבל כל מי שרוצה להעלות מחשש בזיון של הנפטרים או אונס או נימוק אחר הגון מצוה קעביד והוא בכלל חסד של אמת, היה עוד מקום להאריך בזה אבל זמני מוגבל מאד.

והריני ידידו דוש"ת בלונ"ח מצפה להרמת קרן התורה וישראל

#17 שו"ת דברי יציב יו"ד ס' רכז - ...ובכלל לא נזכר ברמב"ם ובשו"ע שיש מצוה בהולכה לא"י כדי לקיים וכפר אדמתו, והרמב"ם רק כתב שהיו מוליכים לשם. ובשו"ע [ס"י רס"ג ס"א] אפשר דרק מותר לפנות דכשמתכוין לטובתו אין בזה איסור פיננו ודו"ק. וקצת צ"ע על מהרלב"ח הנ"ל דנקיט בלשון מצוה. וי"ל דמה"ט גופא דיש לחשוש ג"כ לדברי הזוהר, לכן לא הביאו שמצוה לעשות כן ודו"ק בס"ד.

ולכן מכיון דגם בגמ' דידן ובספרי לאו כו"ע ס"ל הך דכאילו קבור תחת המזבח שע"ז יהיה היתר להעלות לא"י וכנ"ל, וגם באופן שלא היה בא"י וכאשר הארכנו, שוב י"ל דהזוה"ק מכריע בזה, וכמ"ש בספרי הכללים לגבי מחלוקת הפוסקים, עיין שו"ת חכם צבי ס"י ל"ו וברדב"ז ס"י ל"ו שבמחלוקת בנגלה לכו"ע הזוהר מכריע. ובכה"ג לא ראינו הוי ראייה וכנ"ל מתלמידי הבעש"ט זי"ע שנגררו אחרי הזוהר.

ובפרט שלפי הנ"ל אפשר דגם לגמ' דידן רק בהיה בא"י מקודם אז דייקא איכא מעליותא, ולכן לא אוכל לקבל עלי ההכרעה והאחריות לדבר כזה, ולבי נוקפי בכל הענין אף שכבר נהוג בזה כמה וכמה מ"מ מי לא יירא ויפחד להכריע בזה על צדיק קדוש עליון מדורות הקודמים שהלכו בעקבות הזוה"ק. ומי שלבו רחב ממני ולו רב כח לקבל אחריות יורה וידן ויקבל שכר מן השמים.

טרוד אני מאד כעת ורק הארכתני לכמ"ע מכיון שהוא דבר שלא מצאתי מבורר ומבואר בספרים.

#18 מס' כתובות ח: - תניא: בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו, עד שהיו מניחים אותו ובורחין, עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות בעצמו, והוציאוהו בכלי פשתן, ונהגו כל העם אחריו להוציא בכלי פשתן. אמר רב פפא: והאידינא נהוג עלמא אפילו בצרדא בר זוזא.

רבוי הוצאות על קבורה

יצויה

#19 כתבי הגר"א העניקין

ואגב ראיתי להעיר על שנתפשט רבוי הוצאות על קבורה ומצבות "ותקון" שכל אלה הם בניגוד לתקנת רבן גמליאל ועול כבוד על קרובים. ועתה הוסיפו להוביל הגוף לקבורה בא"י, אפילו נאמר שיש בזה איזה הידור, הרי אף על בנין ביהכ"נ מהודר ביותר צעקו חז"ל "לא הווי בני נשא דילעון באוריתא?" ונאמר זה גם על עשירים, כ"ש על ת"ח וישיבות שכולם תורה, איני יודע אם יש רשות לבנוז מעות הקדש על זה. ואולי בגדולי הדור שיש בזה כבוד התורה גורם להרבצת תורה בישראל, ויש לדון בזה. אבל באחרים ודאי שאין זה הגון, ובעצם ענין קבורה בארץ ישראל לאלה שבחיייהם לא נתאוו לה, נחלקו חז"ל במד"ר פ' ויחי ודנו בזה הגאונים לפנינו.

הכלל הוא מי שהניח לו אביו מעות או שיש לו משלו הרבה ואינו רוצה לאבדן, לא ישחה עם הזרם להוציאם על עצים ואבני שיש ונסיעות, אלא על תמיכת לומדי תורה וצדקה בכלל. והשם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה. (תשב"ד)

ג. העלאת ארון המת לארץ ישראל

אחדשה"ט בדבר העלאת ארון לא"י — בעצם הדבר לא ניהא לי זה כלל, ואמר בזה בחובת הלבבות שאין התוספת נתנת אלא כשהחובה נפרעה, בודאי ת"ח גדולים דפקיע שמייהו בדקדוקי מצוות, קלה כבחמורה נאה להם ולעולם להעלותם לאר"י בדוגמת יעקב ויוסף ואם העלו גם את השבטים משמע שהיו כעין טפל לארוננו של יוסף, אבל בנדון דידן, כמדומני שהוא כמו יוהרא; חוץ מזה שנוגע בתקנת ר"ג שמבזבזים מעות אלמנה ויתומים בלתי אמידים על העלאת לאר"י, שעולה להון רב הערך ואנשים לא אמידים והאלמנה והיתומים מתביישים למחות בזה, ועובדא ידענא שנפטר אחד בלתי אמיד ואיזה מהמשפחה הציע להעלותו לא"י, ונתביישה האלמנה למחות, וחושבני שיש בזה משום גזל אלמנה ויתומים.

ומפורסם הירושלמי לענין בי כנישתא דלוד, שאחד החכמים התפאר שהשקיע עליהם הון רב, וחבירו אמר שהשקיע בזה נפשות שהרי בכסף זה יכולים היו לפרנס ת"ח ולא הוון בני נשא דילעון באורייתא, והרי זה ידוע גם שצדקה מכפרת על המתים כמו על החיים וכמה נפשות בני תורה היו מוחים בזה.

זהו במי ששואל עצה בזה, ואמנם מי שרוצה להעלותו לא"י אין למחות בידו כי משמעות הפוסקים שלא"י מותר לפנות אפילו הוא קבור כאן אצל משפחתו. ואמנם בנדון זה שכ"ת כותב שאחד מן האחים מעכב יש לדמות זה להמשנה דפיאה תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבזו שומעין להאחד "כיון שאומר כהלכה" אף שאין זה דומה ממש. (תשכ"ד)

#20 עלינו לשבח שמות עמ' תקלז

משפחתו של נפטר יהודי בעיר קלצק שיגרה שאלה אל מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל האם כדאי להוביל את יקירם לארץ ישראל ולקבורו שם, או שמא עדיף לקבורו בקלצק, ולתרום את דמי ההובלה והקבורה בארץ הקודש לשיבה.

הגר"א קוטלר השיב שלנפטר יהיה עילוי נשמה גדול יותר אם יתרמו את הכסף לשיבות. בני המשפחה שדעתם עדיין לא היתה נוחה מכך שיגרו את השאלה גם אל מרן הגרא"מ שך, שהיה אז אברך צעיר לימים, וביקשוהו שייכנס אל מרן קדוש ישראל החפץ חיים.

כשהגיע הגרא"מ שך אל הכהן הגדול בראדין, שמע ממנו תשובה זהה לדבריו של הגר"א קוטלר.

הח"ח נימק סיבה נוספת מדוע עדיף שהנפטר ייקבר בקלצק. ביום השנה, כשעולים לקיברו של הנפטר, נהוג לתרום סכומי כסף לצדקה. אם יקברוהו בארץ ישראל, אמר רבי ישראל מאיר, יגיעו הכספים לעניי ארץ ישראל, ולמרות שאין עוררין על גדולתם וצדקתם, אבל כיון שהנפטר גדל בקלצק, אם כן כסף הצדקה הזה שייך במידה מסויימת לעניי עירו.

122. שאלה: מה זכות יותר טוב לנפטר, ליקבר בא"י, או ליקבר לו במקומו, והממון (שהיה צריך לשלם בעד נסיעה לא"י) נותנין לצדקה לזכות הנפטר?

חשובה: הגריש"א פסק, שפשוט שצדקה הוי מפורש בתורה, ולהיקבר בא"י לא הוי מפורש בתורה, ממילא אם כשנקבר בחוץ לארץ יכול להיקבר עם משפחתו ובתוך בית הקברות של ישראל (כאופן שלא יהי' גנאי למת) אז בודאי יקברוהו שם, ונותנין המעות לצדקה יותר טוב. (אבל למעשה כל זה כשלא אמר בצוואה לעשות כן, רק סתמא היורשין חושבין מה לעשות, אבל אם היה לו ציווי לזה אז אפי' כבר נקבר שם, צריך להוציאו ולקוברו בא"י אח"כ. ואם אין יורשין, והקבורה תלויה על הציבור, לא צריך לשלוח אותו לא"י, אפי' כשהוא מפורש אמר בצוואה לעשות) וגם צריך לדעת אם זה הכסף של היורשין, או כסף של המת שמיוחד לזה, שאם כסף של המת, בודאי צריך לשלוח לו כשהוא רוצה, אפי' אחרים. והגרפ"ש

פסק, שג"כ אם היה ציווי ליורשים, מחויבים להביאו לא"י, ואם לאו, היורשים יכולין לעשות כל מה שהם רוצים (שיש סברות לכאן ולכאן), אבל אח"כ אמר לי חכם א' שהיה מעשה רב עם הגרפ"ש בזה, ופסק שם, שקבורה בא"י הוה ענין גדול, ויותר גדול מנתינת צדקה בעד המת (וטעמו, שצדקה הוא רק זכות לנפטר, וזה הוי ממש הטבה למת), וגם שמע מהגרמ"פ, שלמעשה זה לא הוי ענין כ"כ גדול שצריך להקפיד בכך. (ויוכל לעשות מה שרוצה).

122. ומה שאמרנו, שאם הוא לא אמר בצוואה לעשות, רק היורשין חשבו, ולכן לא צריך לשלוח המת, זו אפי' אם הם חושבין שכך היה רצונו של המת, ורק שלא אמר בצוואה. (וגם הגריש"א טען הרבה על האנשים שבא מחוץ לארץ לא"י ליקבר שם, שטוב יותר ליתן מעות לצדקה) אבל כמשמע מהגרפ"ש, שלא היה לו הקפדה כ"כ בזה.